

BÜKY LÁSZLÓ

Falra mászott fogkefe

EGY WEÖRES-VERSCÍM NYOMÁBAN

„Kúszik a kés, a sógoré, | az asztal lábán fölfelé. || Más: || Kúszik a kés, a sógoré, | az asztal lábán fölfelé. || Megint más: || Kúszik a kés, a sógoré, | az asztal lábán fölfelé. || Befejezés: || Kúszik a kés, a sógoré, | az asztal lábán fölfelé.” Ezt a Weöres Sándor verset („A falramászott fogkefe” mintájára címűt) is elemezte Vadai István a Tiszatáj Diákmellékletében mint az előre kiszámított szerkezetek egyik példáját (2001. október, 77. sz. 1–12.). Másik ilyen felépítésű versre példája a költőtől: A négy évszak, amely szintén egyforma versszakokból áll, amelyek csupán címeik miatt (Tavaszi, Nyári, Őszi, Téli) kapnak különböző jelentéseket („Noha szeles, noha csélesalp, | mégis csodás ez az évszak, | túltesz minden vágyon, álmon, külön, mint a többi három”). Vadai István kitér a *falramászott fogkefe* kifejezésre, amely verscímbe szerepel, illetőleg eredménytelenül kutatja, honnan eredhet. (Weöresnél egybe-, Karinthy-kötetekben egybe- és különírván is megvan a *falra mászott szerkezet*.)

A *falra mászott fogkefe* szólás valószínűleg a XX. század első negyedéből eredeztethető, alighanem a nagyvárosi, budapesti társalgási nyelvből, és abból közhellyé lehetett, majd a század utolsó évtizedeiben jobbra kikopott a használatból. Magam is ismerem gimnazista koromból, tehát 1960 előttől, valaminek blőd voltát, hihetlenségét, képtelenségét, lehetetlenségét, valószínűtlenségét szoktuk vele kifejezni.

„Az elemzésre kiválasztott két költemény[.] A négy évszak és »A falramászott fogkefe« mintájára című vers Weöres Sándor Kézírásos könyvében jelent meg először [ti. 1981-ben]” – kezdi írását Vadai, ám ez pontatlan, hiszen A négy évszak már előbb is megjelent (Népszabadság 1980. december 25.). A versről a szövegalkotási érdekessége kapcsán bő két évtizeddel korábban magam is írtam (Büky László: Varietas delectat? Édes Anyanyelvünk [1983.], V. évf. 2. sz., 6.).

A kifejezés közvetlen rokona megtalálható Karinthy Frigyesnél: Lepketánc. Fantasztikum egy felvonásban (Uő., Hökös-színház I–III. Szépirodalmi Kk., Budapest, 1957. I, 416). Karinthy darabjában Corpades vezérezredes, akadémikus ezt mondja azon a tanácskozáson, amelyen Genius – aki tulajdonképpen lát a dráma vakondszerű világában – fölfedezését tárgyalják meg: „Pamparapa, vagy a *falramászott* [sic] *nagymama*. Tiszta halandzsa.” Egyébként eléggé köztudomású, hogy a *halandzsa* szó Karinthy találománya, két karcolata is van a halandzsázásról (Halandzsa, A diadalmas halandzsa – In: Uő., Az egész város beszél I–III. Szépirodalmi Kk., Budapest 1958. I, 291; 295. Egy paródiájában pedig ’aprópénz’ jelentéssel használja a *halandzsá*-t: Színházi Élet 2020, húsvét. – In: Így írtok ti I–II. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1959. II, 325). A tudós Corpades a *falra má-*

szott nagymamá-val azt közli, hogy Geniusz állításai nem vehetők komolyan, ugyanezt jelelő másik mondata is: „Tiszta *halandzsa*.” A Lepketánc témáját novellában is földolgozta Karinthy: Génusz (In: Uő.: A lélek arca I–II. Szépirodalmi Kk., Budapest, 1957. I, 76–81.), ebben a Va-Kondiában élő Génusz főfedezését *fantazmagóriá*-nak minősítik – Egy másik változata a szólásnak és ugyancsak Karinthy nyelvén: „Mi az hogy fordított meg egyenes, meg egyenes meg fordított, papperlapapp, vagy a *falra mászott nagybőgős!*” Ez kifejezés a Tanítom a kisfiamat című írásában olvasható (Az egész város beszél III, 90), és a gyermekét tanító papa mondja, aki maga is belegabalyodik a számtanpéldában szereplő egyenes és fordított arányok magyarázatába. A *nagybőgős*, a *nagymama* és a *fogkefe* szerepeltetése nem meglepő az efféle nem idiomatikus frazeologikus egységekben, viszont lényeges az, hogy az első szerkezeti egység (*falra mászott*) szemantikai ellentétben legyen a másodikkal.

Vadai István egyetemi hallgatóitól érdeklődve a szólás ismeretéről egy *falra mászott fogkefe* nevű süteményreceptig (!) jutott. Jómagam csupán hatvan év körüli egyetemi kollégáim egyikétől, másiktól kaptam igenlő választ arra a kérdésre, hogy ismerik-e ezt a közhelyszerű nyelvi klisé. A Weöres Sándor-vers címe azt sejteti, hogy valamilyen dalszövegről van szó, de e sejtésemet a Magyar Rádió archívuma nem igazolta.

A szótárakban, szöveggyűjteményekben sem leltem meg egyik kifejezést sem, azonban a világhálón egy jelenleg nem működő honlap (2005. február; www.nexus.hu) szerint 2004. március 10-én a következő volt olvasható: „*falramászott fogkefe*, izé vámpír”. Amennyire a *vámpír*-t keresve kiderült, valamilyen csevegőprogramon lehetett a szövegdarab, ami azt jelzi, hogy bizonyos nyelvhasználó réteg napjainkban is ismeri a szólást.

